

Kauno akademinė inteligentija 1922–1940 m.: kultūrinio tapatumo raiškos vertinimai naujojoje istoriografijoje

Romualdas Juzefovičius

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, Vilnius,
el. p. romju@inbox.lt

Anotacija. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę mokslinėje spaudoje buvo pateikta nemažai istorinių duomenų ir tarpukario Kauno universitetinės inteligentijos kultūrinės veiklos vertinimų, šios informacijos analizė sudaro galimybę nustatyti mokslo asmenybių ir jų nulemtų bendruomenių indėlio į kultūrinio tapatumo raišką požymius. Straipsnyje siekiama susisteminti istoriografijos žinias ir atskleisti esminius Kauno universitetinės inteligentijos kultūrinės raiškos visuomenėje vertinimų ypatumus.

Esminiai žodžiai: mokslininkai, kultūrinis tapatumas, Kaunas, Pirmoji Lietuvos Respublika.

Abstract. After Lithuania regained its independence, academic journals presented a number of historical facts and assessments of the cultural activities of the inter-war Kaunas university intelligentsia. Analysis of this information makes it possible to identify the attributes of scientific personalities and their input in the expression of cultural identity in their affected communities. This article aims to systematize the knowledge of historiography and disclose essential features of assessment of cultural expression of Kaunas university intellectuals in the society.

Keywords: Academic, Cultural Identity, Kaunas, the First Republic of Lithuania.

Įvadas

1990 m. pavasarį, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metu, žinomas mokslininkas Norbertas Vėlius spaudoje ragino grąžinti mokslui jo humanistinę paskirtį. „Mokslas

pagal savo prigimtį, – rašė žinomas tyrėjas, – yra viena humaniškiausių kultūros sričių, nes ji padeda žmogui suvokti pasaulio dėsningumus ir save, kaip to pasaulio dalį“, taip pat jis akcentavo mokslininko ir Lietuvos visuomenės sąveikos svarbą puoselėjant dvasines vertybes¹.

Aktualių palikimų įvardytina tai, kad mokslo ir visuomenės sąveikos patirtis formavosi jau Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, svarbia jos grandimi tapo aukštųjų mokyklų, ypač laikinojoje sostinėje 1922 m. įsteigto universiteto, dėstytojų kultūrinė veikla, ji buvo svarbi plėtojant kultūrinį miesto ir visos valstybės gyventojų tapatumą.

Šių dienų mokslininkai pabrėžia, kad kultūrinė raiška skatina tautinės savimonės ugdymą, kurio akiratyje tautiškumas iškyla kaip reikšminga, žmogaus gyvenimą įprasminanti vertybė. Tokiai savimonei, pasak Bronislavo Kuzmicko, „yra būdingas valios matmuo, kurio išraiška – noras tai bendrijai priklausyti, didžiavimasis tokia priklausomybe, atsakomybė dėl jos likimo, pastangos atitinkamus jausmus ir nuostatas ugdyti palikuonims“².

Po nepriklausomybės atkūrimo tyrėjai nemažai dėmesio skyrė tarpukario Lietuvos inteligentijos sociokultūrinei raiškai, jos problematikai. Šiuolaikinėje literatūroje pabrėžiamas spartus tarpukario Kauno miesto modernėjimas, sostinės tapatumo formavimas, lietuviškosios kultūros raiškos raida. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpio pasiekimų vertinimas lietuvių kultūrinio tapatumo stiprinimo požiūriu pirmiausia siejamas su išugdyta išsilavinusia karta ir jos tautine savimone, sukurtos akademinės veiklos pagrindais, sunorminta ir puoselėjama literatūrinė kalba, terminija³. Kultūros istoriografijoje jau pateikta nemažai faktografijos duomenų apie Kauno universitetinės inteligentijos veiklą, todėl šios informacijos analizė sudaro galimybę išsamiau įvertinti mokslo asmenybių ir jų nulemtų bendruomenių indėlio į kultūrinio tapatumo raišką požymius.

Teoriniu požiūriu, nagrinėjant kultūrinio tapatumo formavimosi temą, išskirtini Vytauto Rubavičiaus, Antano Andrijausko ir kiti Lietuvos kultūrologų bei filosofų darbai nacionalinio tapatumo raidos, jo tęstinumo klausimais, kuriuose akcentuojama, kad bendruomenė subrandina savo narius išugdydama natūralų priklausomybės jai ir tapatinimosi su ja poreikį, kuris tampa esminiu individo tapatumo bruožu ar šerdimi⁴.

Nagrinėjant Pirmosios Lietuvos Respublikos akademinės inteligentijos kultūrinę raišką ypač aktuali Arūno Sverdiolo monografija *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*, kurioje filosofiniu aspektu analizuojamas nacionalinės kultūros sampratos klausimas, Rytų ir

¹ VĖLIUS, Norbertas. Gražinkime mokslui humanistinę paskirtį. *Mokslas ir gyvenimas*, 1990, Nr. 3, p. 2.

² KUZMICKAS, Bronislavas. *Vertybės kultūrų kontekstuose*. Vilnius: MRU, 2013, p. 77.

³ *Sostinė kaip tapatumo simbolis. Vilnius ir Kaunas tarpukario kultūroje*. Vilnius, 2014, p. 7–16; KLIMKA, Libertas; KRIKŠTOPAITIS, Juozas Algimantas. *Istorijos vėjų pagairėje: Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai*. Vilnius: Didakta, 2015, p. 25.

⁴ RUBAVIČIUS, Vytautas. Nacionalinis tapatumas: išlaikymas, savikūra ir tapatumo politika. Iš: *Nacionalinio tapatumo tęstinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis*. Vilnius: LFMI, 2008, p. 115; ANDRIJAUSKAS, Antanas. Istorinės atminties virsmas ir medijos: vertybių hierarchijos konfliktas. Iš: *Nacionalinis tapatumas medijų kultūroje*. Vilnius: LKTI, 2011, p. 202.

Vakarų kultūros sintezės, istorinės kultūros tautiškumo interpretacijos Stasio Šalkauskio, Prano Dovydaičio, Antano Maceinos ir kitų žinomų tarpukario intelektualų darbuose. Knygoje aptariama reikšminga istoriografijai inteligentijos paskirties visuomenėje samprata, kuri iš dalies siejama su istorine lietuvių nacionalinio judėjimo patirtimi, Tautinio atgimimo įprasminimu ir jo tęstinumo savivoka Pirmosios Lietuvos Respublikos metais⁵.

Išskirtina mokslo istoriko ir filosofo Juozo Algimanto Krikštopaičio knyga *Išmintis, atsiverianti pažinimo kelyje*. Joje analizuojamas ne tik mokslo vaidmuo civilizacijos istorijoje, bet ir jo reikšmė ugdant žmonijos intelektualinį potencialą, akcentuojamas Lietuvos mokslo unikalumas kaip tautinės kultūros vertybė⁶.

Mokslo ir Lietuvos visuomenės sąveikos raidos tyrimų, jų perspektyvos klausimai iš dalies buvo aptariami nuo 1994 m. kasmet rengiamose šalies nacionalinėse mokslo istorikų, mokslo filosofų konferencijose „Scientia et historia“, „Mokslo ir technikos raida Lietuvoje“, tarptautiniuose mokslo raidos tyrėjų organizuojamuose renginiuose, svarbiausi teiginiai ir siūlymai atsispindėjo po konferencijų išleistuose periodiniuose mokslo istorijos leidiniuose⁷. Šios srities tyrėjų darbuose svarbus dėmesys skiriamas XX a. Lietuvos intelektualiosios, techninės inteligentijos, jos steigtų visuomeninių mokslo organizacijų, institucijų visuomeninei reikšmei, kultūros tapatumui.

Istoriografijos požiūriu paminėtinas bendresnio pobūdžio apžvalginis Algimanto Nako ir Romualdo Ginevičiaus straipsnis, kuriame pristatomi svarbesni mokslo istorikų darbai⁸, taip pat Egidijaus Aleksandravičiaus straipsnis, kuriame aptariama Lietuvos universiteto įsteigimo Kaune prielaidų, universiteto paskirties, statuso ir kitų organizacinių aspektų įvertinimo istoriografijoje problematika⁹. Istoriografinio pobūdžio darbų, specialiai skirtų tarpukario Lietuvos mokslo inteligentijos kultūrinei raiškai įvertinti, dar nėra paskelbta.

Šiame straipsnyje keliamas tikslas, taikant po 1990 m. skelbtų mokslo darbų analizės ir sintezės metodus, susisteminti kultūros istoriografijos žinias ir jų pagrindu nustatyti esminius Kauno universitetinės inteligentijos kultūrinės raiškos visuomenėje vertinimų ypatumus. Darbe išskirti šie uždaviniai: išanalizuoti tarpukario mokslo ir visuomenės kultūros sąveikos proceso refleksijas istoriografijoje, išnagrinėti ir nustatyti asmenybių indėlio į kultūrą vertinimų tendencijas. Esminis dėmesys skirtas mokslo monografijų, studijų, sintetinių kolektyvinių leidinių autorių vertinimams atskleisti. Šiame straipsnyje nagrinėjami tik tie mokslo istorijos darbai, kurie yra tiesiogiai susieti su straipsnio tema.

⁵ SVERDIOLAS, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012. 618 p.

⁶ KRIKŠTOPAITIS, Juozas Algimantas. *Išmintis, atsiverianti pažinimo kelyje*. Vilnius: Mintis, 2013. 264 p.

⁷ GINEVIČIUS, Romualdas; NAKAS, Algimantas. Žurnalo „Mokslo ir technikos raida“ leidybos poreikio ir galimybių analizė. *Mokslo ir technikos raida*, 2009, Nr. 1, p. 5–27; *Historia et Sapientia*. Sudarė J. A. Krikštopaitis, R. Juzefovičius. Vilnius, 2011. 303 p. ir kt.

⁸ GINEVIČIUS, Romualdas; NAKAS, Algimantas. Žurnalo „Mokslo ir technikos raida“ leidybos poreikio ir galimybių analizė. *Mokslo ir technikos raida*, 2009, Nr. 1, p. 5–27.

⁹ ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus. Istoriografinės problemos. Iš: *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU, 2002, p. 39–52.

Chronologinės ribos apima nagrinėjamos temos laikotarpį nuo universiteto įsteigimo Kaune 1922 m., jo mokslininkų bendruomenės susidarymo iki Lietuvos sovietinimo ir mokslo pertvarkymų pradžios 1940 m.

Mokslo, kultūros ir visuomenės sąveikos aspektai

Pirmosios Lietuvos Respublikos kultūros politikos istorijos kontekste kai kuriuos mokslo ir kultūros sąveikos bei raiškos visuomenėje klausimus savo darbuose nagrinėjo Dangiras Mačiulis. Jo daktaro disertacijos pagrindu parengtoje monografijoje *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 m.* pateikta svarbių kultūros istoriografijai duomenų apie mokslininkų dalyvavimą svarstant kultūros plėtojimo, naujų institucijų steigimo ir kitus projektus¹⁰.

Kita vertus, pažymėtina, kad mokslininkų kultūrinės veiklos organizavimo ir jos valdymo siekių, sąveikos su vyriausybe pozicijų argumentacija knygoje aptarta itin glaustai, plačiau išnagrinėtos Antano Smetonos vardu pavadinto Litanistikos instituto steigimo XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje nuostatos, kurios atspindėjo bendras vyriausybės ir Kauno akademinės inteligentijos pastangas stiprinti lietuvių ir tautinę kultūrą valstybėje.

Pastarojo dešimtmečio mokslo darbuose išvengiama ir kita tarpukario akademinės inteligentijos kultūrinės raiškos intencija, kuri siejama su liberalumo ar „kairuoliškų“ idėjų sklaida. Mindaugas Tamošaitis monografijoje *Didysis apakimas* ir skelbtuose straipsniuose, analizuodamas prosovietinių nuostatų stiprėjimą tarpukario Lietuvos inteligentijos aplinkoje, nurodo, kad tokios pozicijos buvo skleidžiamos literatūroje ir publicistikoje, kurios autoriais buvo kai kurie Kauno universitetinės bendruomenės nariai, o vienu iš legalaus lietuvių rašytojų kairėjimo centrų buvo VDU Humanitarinių mokslų fakultetas ir studentų draugija „Scientia“¹¹.

Išskirtinai akcentuojamas minėto fakulteto dekanas Vinco Krėvės-Mickevičiaus vaidmuo lietuvių rašytojų kairėjimo procese. Remiantis gausiai panaudotų šaltinių tyrimu monografijoje atskleidžiamas politinis kultūrinės raiškos kontekstas, jo padariniai prisidėjus Lietuvos sovietinei okupacijai.

Tarpukario Kauno profesūros idėjinės pozicijos ir kultūrinė raiška visuomenėje iš dalies tyrinėta visuomeninių organizacijų ir sąjūdžių istorijai skirtuose darbuose. Šiuo požiūriu išskirtina Laimos Kastanauskaitės monografija, kurioje autorė, nagrinėdama inteligentijos dalyvavimą masonų ir paramasoniškose organizacijose Pirmosios Lietuvos Respublikos metais, išsamiai atskleidžia akademinės bendruomenės narių dalyvavimą ir masonų idėjų įtaką kai kurių visuomeninių organizacijų kultūrinei veiklai¹². Panaudoda-

¹⁰ MAČIULIS, Dangiras. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 m.* Vilnius: LII, 2005. 300 p.

¹¹ TAMOŠAITIS, Mindaugas. *Didysis apakimas.* Vilnius: Gimtasis žodis, 2010, p. 101.

¹² KASTANAUSKAITĖ, Laima. *Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940).* Vilnius: Vaga, 2008, p. 280–360.

ma Lietuvos ir užsienio archyvinių fondų šaltinius L. Kastanauskaitė pateikia duomenų ne tik apie Kauno profesūros bendradarbiavimą su masonų ideologijos paveiktomis tarptautinėmis esperantininkų organizacijomis, Rotary klubais, bet ir Lietuvoje steigiamomis paramasoniškais draugijomis.

Universiteto aplinkoje veikusias studentų organizacijas „Romuva“, „Romuvos vaidilutė“ autorė taip pat įvardija kaip paramasoniškas, veikiamas masonų, tačiau nurodo ir savitumo požymius: organizacijų dalyviai akcentavo protėvių baltų kultūros, religijos, kalbos atkūrimo to meto tikrovėje svarbą. Šių organizacijų veikloje dalyvavo Mykolas Biržiška, Pranas Skardžius, Eduardas Volteris ir kiti universiteto elito atstovai. Jie skatino Baltijos šalių vienybės siekius, paremtus baltų tradicijomis. Be to, šių organizacijų veikla skatino visuomenės kraštotyrynį darbą, pažintinę veiklą¹³.

Autorės tyrimai ir pateiktų istorijos duomenų interpretacija leidžia suvokti vertinimo prielaidą, kad šalia madingų tarpukario tarptautinių sąjūdžių idėjų sklaidos lietuvių kultūrinio tapatumo formavimo idėjinį pagrindą dalis profesūros siejo su senosios, pagoniškosios, kultūros ištakomis.

Kauno akademinės inteligentijos įtaka laikinosios sostinės ir visos to meto Lietuvos visuomenės dvasinei kultūrai, kaip konstatuoja monografijos autorė, sietina su tiesioginiu dalyvavimu skirtingose kultūros ir mokslo organizacijose, taip pat su tuo, kad akademinis elitas buvo tarp svarbiausių *Lietuviškosios enciklopedijos* redaktorių, knygų serijų – *Lietuvių klasikai*, *Literatūros panteonas*, *Ižymiųjų žmonių biografijos* – sudarytojai, darbų vertintojai, premijų steigėjai ir skyrėjai¹⁴.

Mokslo, kultūros ir visuomenės sąveikos problematikos refleksijų šiuolaikinėje Lietuvos mokslinėje spaudoje kontekste paminėtinas proginis straipsnių rinkinys *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*, kuris buvo skirtas šio universiteto aštuoniasdešimtmečiui. Leidinio turinys nuosekliai apima universiteto steigimo Kaune, jo struktūros formavimo ir studijų organizavimo sritis, tačiau mokslo ir visuomenės sąveikos aspektai, kurie akcentuoti leidinio pavadinimo paantraštėje, nagrinėjami tik dviejuose rinkinio straipsniuose, stokojama šio proceso duomenų sintezės ir vertinimų.

Egidijus Aleksandravičius savo straipsnyje, įtrauktame į šį leidinį, pagrįstai konstatuoja, kad Lietuvos aukštojo mokslo istorija iš esmės buvo daugiau pateikiama proginiuose leidiniuose, kuriuose neaprepiamas visas analizuojamų klausimų spektras. Vienas iš tokių nagrinėtinų klausimų, pasak istoriko, kultūrinė ir ideologinė universiteto įsteigimo svarba, nors taip pat pabrėžia, kad universitetas Kaune buvo steigiamas „tremties sąlygomis“ ir tai priklausė nuo politinių aplinkybių¹⁵.

¹³ KASTANAUSKAITĖ, Laima. *Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940)*. Vilnius: Vaga, 2008, p. 289.

¹⁴ Ten pat, p. 361.

¹⁵ ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus. Istoriografinės problemos. Iš: *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU, 2002, p. 46–47.

Su kultūrine universiteto bendruomenės veikla Kauno visuomenėje tiesiogiai susietas informatyvus ir konceptualus Sauliaus Pivoro tekstas minėtame rinkinyje¹⁶. Autorius įžvelgia svarią universiteto įtaką Kauno gyvenimo kasdienybei: jis formavo kultūrinę „mikroaplinką“, kuri traukė ir žavėjo miesto gyventojus, skatino atsirasti neformalių intelektualų bendravimo vietų, viešų renginių ir kitų akcijų. Taip pat akcentuojama tai, kad profesūra siekė lavinti ne tik studentus, bet ir platesnę visuomenę, todėl universitete buvo skaitomos viešos paskaitos, viešinama universiteto bibliotekoje kaupiama literatūra. Profesūra ir studentai skatino diskutuoti visuomenės tobulinimo klausimais, kritikuoti negatyvius reiškinius. Laisviau už visuomenės kritiką, autoriaus teigimu, toje aplinkoje galėjo reikštis kultūros kritika, pavyzdžiui, tautinės kultūros koncepcijos svarstymas¹⁷.

Dar viena straipsnyje akcentuojama akademinės inteligentijos sociokultūrinės raiškos sritis – rūpinimasis miesto prestižu, t. y. Kauno istorine architektūra, techniniu ir kitu istoriniu paveldu, istorinės atminties įprasminimu, poilsio objektų steigimu. Zoologijos muziejus, Zoologijos ir Botanikos sodai Kaune buvo steigiami VDU profesorių iniciatyva.

Kauno profesūros dalyvavimas nepriklausomos Lietuvos kultūros gyvenime iš dalies nagrinėtas pastarųjų metų dailės, taip pat literatūros istorijos tyrėjų monografiniuose darbuose, kurie išplečia istoriografijos žinias ir vertinimus apie Kauno ir Lietuvos nacionalinio kultūrinio tapatumo formavimą per valstybės nepriklausomybės metus.

Giedrė Jankevičiūtė savo knygoje *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje 1918–1940* argumentuotai pabrėžia universiteto mokslininkų rūpestį kultūros institucijų veiklos finansavimo, kultūros paveldosaugos reikalais. Balys Sruoga ir kiti universiteto intelektualai, nurodo autorė, diskutavo spaudoje dailės ir kito kultūros paveldo vertinimo ir saugojimo klausimais, skatino steigti tokio pobūdžio valstybines ir visuomenines institucijas. Pavyzdžiui, 1926 m. švietimo ministru tapęs Vincas Čepinskis, veikiamas Kauno mokslo ir kultūros intelektualų, įsteigė Meno departamentą, taip pat patariamąjį organą – Meno tarybą, sudarytą iš menininkų. Šiai institucijai faktiškai buvo patikėta formuoti valstybės kultūros politiką ir prižiūrėti jos vykdymą, tačiau reali veikla dėl politinių pokyčių ir reorganizacijų prasidėjo tik 1935 m. specializuotoje Pauliaus Galaunės vadovaujamoje Meno komisijoje. Meno reikalų dalis, autorės vertinimu, valstybės kultūros valdymo sistemoje buvo silpna¹⁸.

Tarpukario Kauno profesūros literatūrinė kūryba, jos sklaida visuomenėje Giedriaus Viliūno monografijoje analizuojama bendrame Nepriklausomos Lietuvos literatūrinio gyvenimo kontekste, atskleidžiami tiek bendrieji literatūrinės kūrybos bruožai, tiek ir pagrindiniai faktoriai bei reiškiniai: literatūrų organizacijų, kultūros periodinės spaudos

¹⁶ PIVORAS, Saulius. VDU profesoriai ir studentai intelektualinio ir kultūrinio gyvenimo centre. Iš: *Vytauto didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU, 2002, p. 11–124.

¹⁷ Ten pat, p. 118–120.

¹⁸ JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje 1918–1940*. Kaunas, 2002, p. 283.

steigimas, visuomeninių kultūrinių sąjūdžių idėjinis kryptingumas¹⁹. Taip pat pagrįstai pabrėžiama universiteto svarba literatūros studijoms ir mokslo plėtrai Humanitarinių mokslų fakultete, kuris tapo įtakingu akademinio literatūrinio gyvenimo centru – čia buvo formuojami lietuvių literatūros mokslo pagrindai, akademinė literatūros kritika ir kt.

Faktografinė prasme knygos tekstuose išskirtina tai, kad universiteto mokslininkai pradėjo leisti pirmuosius periodinius mokslo leidinius, skirtus kultūros istorijai, filologijai ir literatūros tyrinėjimams: *Tauta ir žodis*, *Humanitarinių mokslų fakulteto raštai*, *Soter* ir kt. Juose bendradarbiavo Vincas Mykolaitis-Putinas, Vaclovas Biržiška, Vincas Krėvė-Mickevičius, Juozas Eretas, Balys Sruoga ir kiti. Ketvirtą dešimtmečio viduryje, pasak autoriaus, Vytauto Didžiojo universitete buvo juntamas ryškus pakilimas, kurį lėmė nauja, Lietuvoje užaugusi ir užsienyje pasitobulinusi dėstytojų ir mokslininkų karta, jie plėtojo mokslinę ir populiarią literatūrinę spaudą, aktyvino formalią ir neformalią kultūrinę raišką visuomenėje²⁰.

Pritartina mokslo istorikų Liberto Klimkos ir Juozo Algimanto Krikštopaičio naujoje knygoje *Istorijos vėjų pagairėje: Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai* pateiktam sociokultūriniam inteligentijos įvertinimui, akcentuojant tai, kad nepriklausomas tarpukario Lietuvos gyvavimo laikotarpis šių dienų požiūriu apibūdinamas išugdyta išsilavinusia karta, turinčia tautinę nuostatą, sukurtos akademinės ir mokslinės veiklos pagrindus. „Sunorminta ir puoselėjama literatūrinė kalba bei įvairių veiklos sričių terminija, – rašo autorius, – dėjo tvirtą pagrindą kultūros raiškai. Visas šis įdirbis vėliau okupacijos metais tapo ypač svarbiu savignyos arsenalu.“²¹ Gal diskutuotinas galėtų būti knygoje šalia pastarojo pateiktas teiginys apie išugdytą politinę nuovoką, tačiau tai jau politinės istorijos problematika.

Istorikai ir kultūrologai gana argumentuotai vertina pozityvius ir negatyvius kultūrinės raiškos Pirmojoje Lietuvos Respublikoje veiksnius ir padarinius. „Nacionalinio tapatumo kūrimo ir tvirtinimo aplinkybės, – kaip rašo Vytautas Rubavičius, – dera suvokti kaip didžiulius egzistencinius iššūkius, su kuriais buvo sėkmingai susitvarkyta.“²²

Vertinant kritiniu požiūriu paminėtina tai, kad istoriografijoje vis dar itin fragmentiškai atskleista ir įvertinta Kauno profesūros ir studentijos sąveikos kultūrinėje raiškoje problematika, tai kelia studentijos kultūrinės savimonės ir ja paremtos kultūrinės raiškos interpretavimo problemas. Iš dalies tik bendrais bruožais aptariama pedagoginė profesūros įtaka ar personalijų poveikiai studentams, labiau specializuotai nagrinėjami

¹⁹ VILIŪNAS, Giedrius. *Literatūrinis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Alma Littera, 1998, p. 70.

²⁰ Ten pat, p. 74–77.

²¹ KLIMKA, Libertas; KRIKŠTOPAITIS, Juozas Algimantas. *Istorijos vėjų pagairėje: Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai*. Vilnius: Didakta, 2015, p. 21.

²² RUBAVIČIUS, Vytautas. *Vėluojanti savastis*. Vilnius, 2014, p. 102.

kai kurių idėjinių nuostatų atspindžiai, tarkime, požiūriai į simbolizmą ar romantizmą studentijos aplinkoje²³.

Kita vertus, gausėja viešinamų mokslo publikacijų, kuriose aptariama studentijos raiškos visuomenėje istorija, jos idėjiniai ypatumai. Vienas pirmųjų po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo tai temai dėmesio skyrė Česlovas Mančinskas savo monografijoje *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*, kurioje, be aukštojo mokslo studijų organizavimo Lietuvoje klausimų, šaltinių tyrimo pagrindu trumpai aptarė studentų meno kolektyvų ir įsteigtų organizacijų kultūrinę veiklą visuomenėje, kultūrinės raiškos pasiekimus. Iš dalies nurodoma, kad Kauno studentų meno kolektyvus suburti sekėsi vangiai, bet universiteto studentų choras, nuo 1933 m. vadovaujamas vargonininko K. Kavecko, pasiekė aukštą lygį ir tapo žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje²⁴.

Mokslo asmenybių indėlis į Lietuvos kultūrą

Per pastaruosius du dešimtmečius mokslinėje spaudoje pradėta vis daugiau skelbti istorijos duomenų apie tuos žymius Pirmosios Lietuvos Respublikos mokslininkus, jų mokslinį ir visuomeninės raiškos palikimą, kurie sovietmečiu buvo mažai viešinti arba apskritai nutylėti. Tai sudarė prielaidą atlikti jų sintezę ir susisteminti. Pirmiausia išskirtini susisteminti informaciniai leidiniai, kuriuos parengė mokslo istorijos tyrėjai.

Onos Voverienės knygoje *Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai* pristatomos tarptautinio ir savo šalies mokslinio pripažinimo sulaukusios, aktyviai dalyvavusių mokslo organizavimo ir savo pasekėjų ugdymo procese mokslininkų biografijos. Knygoje pateikiama informacija apie mokslinius personalijų pasiekimus iš dalies siejama su Lietuvos visuomenės ir jos kultūrinio gyvenimo kontekstu, autorė neapsiriboja vien gamtos ar technikos mokslų elito veiklos aptarimu, kaip tai neretai būdinga mokslo istorikų tekstuose. Mokslo ir nacionalinio kultūrinio tapatumo tiesiogines sąsajas liudija pateikiamos žinios apie Zenono Ivinskio, Juozo Jakšto, Adolfo Šapokos, Prano Dovydaičio, Kazimiero Būgos ir kitų humanitarų kultūrinę raišką visuomenėje²⁵.

Knygoje argumentuotai pabrėžiamas gamtos mokslų ir kitų sričių mokslininkų vaidmuo formuojant kultūrinį tapatumą, pavyzdžiui, Antano Purėno biografijoje nurodoma jo publicistinė raiška, bendradarbiavimas žurnale *Kultūra*, jaunimo saviraiškos skatinimas. A. Purėno pastangomis 1923 m. Kaune įkurtas Vinco Kudirkos liaudies universitetas, kaip pabrėžia knygos autorė, buvo viešoji institucija, kurioje buvo ugdoma tautinė patriotinė dvasia, pagarba savo krašto istorijai²⁶.

²³ JANKAUSKAITĖ, Jovita. Maišto kultūra Kauno literatų bohemiškosios savimonės kontekste 1919–1940. *Istorija*, 2013, Nr. 2, p. 59–71.

²⁴ MANČINSKAS, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: LPA, 1996, p. 238.

²⁵ VOVERIENĖ, Ona. *Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai*. Vilnius: Mokslo aidai, 2009. 637 p.

²⁶ Ten pat, p. 402.

Jau minėtoje knygoje *Istorijos vėjų pagairėje* Liberto Klimkos parengto skyriaus *Visuomenės ugdytojų rikiuotė* tekstas priskirtinas personalijų žinyno žanrui, jame pateikiama svarbiausių žinių apie asmenis, kurie labiausiai stimuliavo politikos, kultūros ir mokslo tapsmą Lietuvoje²⁷. Mokslo ir kultūros sąveikos požiūriu išskirtinos Pirmosios nepriklausomos Lietuvos Respublikos akademinio elito asmenybės, kurios sulaukia vis daugiau dėmesio šių dienų mokslo ir kultūros historiografijoje.

Pavyzdžiui, profesorius Eduardas Volteris knygoje įvardijamas kaip vienas iš svarbių nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo kūrėjų, pagrįstai pažymima, kad jo autoritetas padėjo suformuoti archeologinių tyrinėjimų, muziejininkystės, kultūros paminklų apsaugos pamatus valstybės tapsmo laikotarpiu. Moksliniuose ir populiariuose leidiniuose jis paskelbė daugiau nei 400 straipsnių apie lietuvių kalbą, tarmes, tautosaką, papročius, praeities materialinės dvasinės kultūros paminklus, kultūros veikėjus²⁸.

Su lietuviybės plėtra pagrįstai siejama Mykolo Biržiškos veikla mokslo ir kultūros sąjūdžių srityse, nurodoma, kad jis buvo vienas iš įsteigtos Lietuvių mokslo draugijos lyderių, dalyvavo kitų visuomeninių kultūros organizacijų veikloje, dirbo vadovaujama ir pedagoginį universitetinį darbą. M. Biržiška, kaip akcentuojama knygoje, pirmasis iškėlė lietuvių liaudies dainų istoriškumo bruožą, radęs jose senoviškų mitų ir istorinių atspindžių.

Dar mažai Lietuvos kultūros ir mokslo istorijos literatūroje rašyta apie profesorių Vladą Stanką (Stankevičių) (1884–1968), kuris dėstė teisės, ekonomikos disciplinas Lietuvos universitete Kaune. Knygoje daugiau dėmesio skirta jo veikalams, skelbtiems užsienyje ir Lietuvoje, apžvelgti, o svarbi profesoriaus veikla kultūros ir švietimo institucijose nepriklausomos valstybės kūrimo laikotarpiu yra tik trumpai paminėta.

Pristatant kultūros ir mokslo asmenybes išskirtinai pabrėžiama fiziko ir etnologo, profesoriaus Igno Končiaus reikšmė plėtojant kryždirbystės tradicijų tyrimus ir saugojant paveldą. Akcentuojama žinių ir vertybių viešinimo visuomenei svarba – derindamas fiziko, švietėjišką ir visuomeninę veiklą, I. Končius parašė per 300 mokslo populiarinimo straipsnių.

Šiame knygos skyriuje taip pat pateikiama duomenų apie lietuvių išeivijos profesūros lituanistinę raišką užsienyje, jos svarbą siekiant išlaikyti lietuviybę, išeivijos rašytinio ir kito paveldo pažinimo reikšmę šių dienų Lietuvos visuomenei.

Nors knygoje visa faktografinė informacija pateikiama griežtai nesilaikant chronologinio ar tematinio nuoseklumo, tačiau aprašomų epizodų visuma aprėpia svarbiausius mokslo, švietimo ir kultūros faktus, reiškinius. Išskiriamos reikšmingos istorinių asmenybių raiškos sritys, aktualizuojama intelektualiojo palikimo svarba šių dienų Lietuvos visuomenei.

Jau pirmaisiais metais po nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo mokslo istorikai pradėjo rengti ir skelbti atskiriems tarpukario mokslo intelektualams atminti

²⁷ KLIMKA, Libertas; KRIKŠTOPAITIS, Juozas Algimantas. *Istorijos vėjų pagairėje: Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai*. Vilnius: Didakta, 2015, p. 340–380.

²⁸ Ten pat, p. 390–411.

skirtus biografinius leidinius, viešinti jų mokslinius ir publicistinius tekstus, atsiminimus. Skelbiami duomenys apie mokslo asmenybes ir jų palikimo tekstai rodo ne tik akademinės inteligentijos profesinį, bet ir kultūrinį indėlį į Kauno ir viso krašto visuomenės savimonės ugdymo, kultūrinio modernėjimo procesą.

Pažymėtina, kad sovietinio laikotarpio kultūros ir mokslo istoriografijoje visai nebuvo rašoma apie mokslininkus ir dėstytojus, kurie aktyviai dalyvavo nepriklausomos Lietuvos visuomeniniame ar politiniame sąjūdyje, organizacijose, taip pat apie tuos, kurie pokario metais emigravo, apie šias akademinio elito asmenybes pradėta rašyti tik atgavus nepriklausomybę. Vienas iš tokių intelektualų, visuomenininkų, lietuvių kultūros paveldo puoselėtojų buvo Jurgis Elisonas, kuris dirbo pedagoginį darbą Lietuvos universitete, Lietuvos žemės ūkio akademijoje, direktoriavo Panevėžio gimnazijose, o pokario metais dėstė Harvardo universitete JAV.

Mokslo istoriko Algimanto Jakimavičiaus sudarytoje knygoje argumentuotai konstatuojama, kad J. Elisonas buvo vienas ryškiausių prieškarinio Lietuvos gamtininkų zoologų, kurio indėlis į zoologijos studijas aukštosiose mokyklose ir populiarinimą yra labai svarus. Jis taip pat aktyviai dalyvavo visuomeniniame, kultūriniame gyvenime, tai siejo su kraštotyrinio darbo plėtra ir jo paskirties visuomenėje sampratos formavimu²⁹. 1923 m. jis įsteigė Gimtajam kraštui tirti draugiją, 1925 m. padėjo organizuoti Panevėžio muziejų, 1935–1938 m. buvo Lietuvių tautosakos archyvo tarybos pirmininkas. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne yra daugiau kaip dešimt tūkstančių J. Elisono ir jo mokinių užrašytų tautosakos kūrinių, dalį jų jis paskelbė VDU leidinyje *Tauta ir žodis, Mūsų tautosaka, Tautosakos darbai*, taip pat populiariuose leidiniuose. Tautosakos rinkimą siejo ir su profesiniais interesais, t. y. tyrinėjo gyvūnų atspindžius joje, pavyzdžiui, roplių kilmę³⁰.

Kraštotyrinė ir publicistinė tarpukario Kauno mokslo intelektualų raiška visuomenėje atskleidžiama ir kituose mokslo istorikų leidiniuose.

Eglės Makariūnienės parengtoje fiziko ir etnologo profesoriaus Igno Končiaus literatūros rodyklėje³¹ pateikta ne tik bibliografinė informacija, bet ir trumpai aprašyti svarbiausi mokslininko veiklos faktai, atkreiptas dėmesys į jo kraštotyrinę publicistiką, pabrėžiama tęstinio straipsnių ciklo *Žemaičių kryžių ir koplytėlių statistika* svarba.

I. Končiaus etnologinė raiška plačiau aptarta Linos Dzigaitės leidinyje *Ignas Končius ir jo „Žemaičių šnekos“*, biografinėje dalyje akcentuojamas minėto mokslininko dalyvavimas rengiant Kultūros paminklų apsaugos įstatymą ir inteligentijos kraštotyriminiame sąjūdyje. Pagrindinis leidinio autorės dėmesys skiriamas jo publicistinio kūrinio *„Žemaičių šnektos“* teksto analizei, pabrėžiama vaizdinga etnografinė panorama, žemaičių kultūrinė savivoka ir pasaulėvoka. I. Končius bendradarbiaudamas su K. Avižoniu ir

²⁹ *Jurgis Elisonas*. Sudarė A. Jakimavičius. Vilnius, 1997. 121 p.

³⁰ Ten pat, p. 87.

³¹ *Ignas Končius*. Sudarė E. Makariūnienė, Vilnius, 1990. 142 p.

S. Kolupaila parengė ir išleido kelionių vadovą po Kauno apylinkes, leidinį, reikšmingą Kauno kultūrinio tapatumo formavimo požiūriu³².

Mokslo istorikė Eglė Makariūnienė taip pat parengė žinomam fizikui Antanui Žvironui skirtą informatyvų leidinį apie šio profesoriaus veiklą ir rašytinį palikimą³³. Autorė nurodė, kad A. Žvironas bendradarbiavo žurnale *Kultūra*, įsteigiant Lietuvos gamtinių draugiją, jos leidžiamame žurnale *Gamta, Lietuviškojoje enciklopedijoje*. Knygoje pateikta biografinė informacija ir jo tekstai byloja apie mokslininko socialumą – A. Žvironas ne tik skleidė mokslo žinias, bet ir rašė apie mokslo paskirtį visuomenėje.

Tarpukario fiziko, chemiko, valstybės ir visuomenės veikėjo profesoriaus Vinco Čepinskio veikla ir jo autorinis palikimas išsamiai atskleistas Zenono Mačionio ir Jono Čepinskio knygoje. Leidinyje akcentuojama, kad profesorius dalyvavo steigiant Lietuvos universitetą, studijų reformų darbuose, taip pat pabrėžiami jo tarpdisciplininiai ryšiai, bendradarbiavimas su Kauno kultūros veikėjais. Nurodoma, kad V. Čepinskis buvo tarp tų, kurie sumanė leisti Lietuvos praeičiai skirtą žurnalą *Mūsų senovė*³⁴.

Biografinėje knygoje pateikta informacija ir skelbiami jo straipsnių tekstai leidžia suvokti šio žinomo mokslininko viešosios raiškos idėines pozicijas – svarbus dėmesys buvo skirtas švietimo tobulinimo klausimams, mokslo žinių sklaidai visuomenėje, akcentuota žmogaus ir visuomenės santykių tobulinimo svarba. Publicistinius straipsnius daugiausia spausdino *Kultūros* žurnale, kuriame išdėstė savo visuomenines ir kritines nuostatas.

Romualdo Baltrušaičio knygoje nagrinėjama chemiko organiko profesoriaus Antano Purėno mokslinė ir pedagoginė veikla universitete, publikuojami amžininkų atsiminimai, taip pat atskleidžiama jo kultūrinė ir šviečiamoji raiška ne tik Kauno, bet ir šalies visuomenėje. Remiantis šaltiniais nurodoma, kad profesorius 1925 m. parengė visuomeniniais pagrindais inteligentijos sudarytai Lietuvos kultūros tarybai Liaudies universiteto ir suaugusiųjų kursų programas, skaitė paskaitas visuomenei, bendradarbiavo su mokytojais. 1929 m. jis buvo išrinktas į Kultūros sąjungos tarybą, sudarytą V kultūros kongreso metu. Visuomenei ypač svarbus buvo jo dalyvavimas leidybinėje veikloje: A. Purėnas buvo 1933 m. pradėtos leisti *Lietuviškosios enciklopedijos* redaktorių grupėje, kurią sudarė VDU profesoriai, o išleistuose 9 enciklopedijos tomuose iš viso pats parašė 200 straipsnių³⁵. Biografinėje knygoje skelbiami Tado Ivanausko, Jono Dagio ir kiti atsiminimai byloja apie aukšto lygio A. Purėno viešosios raiškos gebėjimus, tolerantišką požiūrį į skirtingų pažiūrų žmones.

Šiuolaikinėje istorinėje literatūroje nemažai dėmesio skirta visuomenės ir valstybės veikėjo, profesoriaus Stepono Kairio biografijai. Gedimino Ilgūno knygoje rašoma ne tik apie jo darbą universiteto Technikos fakultete, bet iš dalies ir apie ryšius su Kauno

³² DZIGAITĖ, Lina. *Ignas Končius ir jo „Žemaičių šnektos“*. Vilnius, 1992. 123 p.

³³ *Antanas Žvironas. Straipsniai, laiškai, atsiminimai*. Sudarė E. Makariūnienė. Vilnius, 1999. 320 p.

³⁴ MAČIONIS, Zenonas; ČEPINSKIS, Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius, 1992, p. 23.

³⁵ BALTRUŠIS, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008, p. 81.

akademine aplinka, publicistinę raišką³⁶. Knygoje pabrėžiama, kad profesorius redagavo *Socialdemokrato* laikraštį, kuriame buvo kritikuojami demokratijos suvaržymai autoritarinio valdymo metais, tačiau jo paties visuomeninės išvalgos ar pozicijos knygoje išsamiau neanalizuojamos.

Trumpai profesoriaus Stepono Kairio viešoji raiška ir politinės nuostatos aptartos publicistinėje Juozo Stražnicko knygoje, kurioje panaudoti archyviniai šaltiniai, tarpukario Kauno akademinės bendruomenės narių atsiminimai³⁷. Daugiausia dėmesio šiame leidinyje taip pat skirta S. Kairio kaip inžinieriaus ir mokslininko veiklai apibūdinti.

Technikos mokslų ir technologijos istorijos tyrėjų panoramoje išskirtinos publikacijos, skirtos profesoriaus Prano Jodelės atminimui įprasminėti. 1971 m. jo šimtosioms gimimo metinėms pagerbti buvo išleista proginė autorių kolektyvo knyga *Pranas Jodelė*, kurios pagrindu 1996 m. buvo pakartotinai išleistas papildytas leidinys³⁸. Plačiau kolektyviniame leidinyje pristatoma mokslinė ir pedagoginė P. Jodelės veikla universitete, statybinių medžiagų gamybos ir panaudojimo srityse, taip pat profesinė publicistinė raiška. Jis redagavo pirmuosius *Technikos* žurnalo numerius, dalyvavo periodinių leidinių *Technika ir ūkis*, *Energetikos komiteto darbai* leidyboje, rašė kitoje spaudoje statinių projektavimo ir statybos klausimais. Lietuviškosios techninės terminijos formavimas, lietuvių kalbos puoselėjimas, švietimo pažanga ir jaunimo ugdymas – tai svarbios prielaidos, padėjusios formuoti techninės inteligentijos kultūrinį tapatumą. Joms mokslininkas skyrė daug dėmesio.

Apie P. Jodelės asmenybės savybes, profesoriaus ryšius su akademine inteligentija liudija knygoje publikuojami jo kolegų ir studentų atsiminimai. Štai Steponas Kolupaila P. Jodelę apibūdina kaip retos energijos, kita vertus, kuklų, tolerantišką žmogų, ugdžiusį pagarbią akademinę aplinką³⁹.

Praeito dešimtmečio pabaigoje nepriklausomoje Lietuvoje išleisti du leidiniai, kurie liudija apie siekį įamžinti žymaus Lietuvos geografo, visuomenininko, profesoriaus Kazio Pakšto biografinį veiklos atvaizdą. Pirmiausia buvo pakartotinai išleista žinomo tarpukario Kauno literatūrologo Juozo Ereto užsienyje jau skelbta knyga *Kazys Pakštas: tautinio šauklio odisėja*, kurioje K. Pakštas atskleidžiamas ne vien kaip katalikiškosios inteligentijos sąjūdžio veikėjas, bet, remiantis prieinamais autoriui šaltiniais ir jo aplinkos žmonių atsiminimais, pristatoma jo įvairiapusiška raiška ir samprotavimai⁴⁰.

Istoriografijai vertingi minėtoje knygoje pateikti duomenys apie Kazio Pakšto bendravimą su Steponu Kolupaila, Pranu Kuraičiu ir kitais Kauno akademinės visuomenės lyderiais ir nariais, akademinio elito įtaką įvairiose kultūrinės raiškos srityse.

³⁶ ILGŪNAS, Gediminas. *Steponas Kairys*. Vilnius: Vaga: 2002, p. 223–234.

³⁷ STRAŽNICKAS, Juozas. *Žygis. Steponas Kairys – inžinierius, mokslininkas, kūrėjas*. Kaunas: Technologija, 1999. 344 p.

³⁸ *Profesorius Pranas Jodelė*. Sudarė J. Jodelė. Vilnius, 1996. 142 p.

³⁹ Ten pat, p. 121–122.

⁴⁰ ERETAS, Juozas. *Kazys Pakštas: tautinio šauklio odisėja*. Vilnius, 2002. 349 p.

Kitos knygos apie K. Pakštą autorius Vygintas Bronius Pšibilskis siekė panaudoti visus Lietuvoje ir užsienyje turimus šaltinius ir praplėsti biografijos žinias apie žymaus geografo idėjas ir pastangas įgyvendinti savo projektus⁴¹. Knygoje K. Pakštas pagrįstai pristatomas kaip profesionaliosios geografijos lyderis, pateikiama duomenų apie Lietuvos ežerotyros, Baltijos jūros fizinės geografijos, Lietuvos kartografijos ir kitus jo darbus. Itin šiuolaikiškai aktualūs knygoje aptariami K. Pakšto pasisakymai apie aukštojo mokslo ir jos bendruomenės stiprinimo svarbą plėtojant Lietuvos kultūrą, šalies prezentaciją, tarp-tautiškumą. Mokslo ir kultūros sąveikos perspektyvos Lietuvos visuomenei vienyti tapo viešų diskusijų objektu „Naujosios Romuvos“ klubo ir kitoje publicistikoje. Monografijoje akcentuojama, kad K. Pakštas buvo Baltijos šalių suartėjimo skatinimo šalininku, tai pirmiausia buvo siejama su kultūrinių ryšių plėtra, vadinamojo Baltoskandijos regiono šalių kultūrinio tapatumo, jų bendrųjų raidos ir paveldo ypatumų sklaida⁴².

Gana daug mokslinėje spaudoje rašyta apie vieną iš žymiausių Lietuvos teisės teorijos specialistų, pedagogą ir visuomenės veikėją Mykolą Romerį. Pažymėtini teisės istoriko Mindaugo Maksimaičio tyrimai, kurių metu išsamiai nagrinėtos jo teisinės nuostatos, pateikti svarbiausi biografijos duomenys⁴³.

M. Romerio santykiai su akademinė bendruomene specialiai analizuoti Jovitos Jankauskiėnės straipsnyje, kuriame autorė panaudojo Vytauto Didžiojo universiteto senato posėdžių protokolus, universiteto rankraščius ir leidinius⁴⁴.

Autorė argumentuotai teigia, kad 1927 m. jau pirmą kartą išrinktas rektoriumi M. Romeris atsiskleidė kaip įvairiapusiška asmenybė, puikus organizatorius, visuomeninio pobūdžio žmogus, todėl buvo kviečiamas į viešus renginius, dalyvavo visuomeninių organizacijų akcijose. Rektoriumi jis buvo renkamas dar du kartus (1933, 1936 m.), per visus rektoriavimo metus siekė lavinti ne tik studentiją, bet ir platesnę visuomenę, norėjo, kad universitetas taptų Kauno ir visos šalies kultūros centru. Rektorius pasižymėjo akademinė tolerancija, akcentavo mokslo ir kultūros organizacijų svarbą visuomenei, pats skaitė viešas paskaitas⁴⁵.

Tarp Kauno technologijos universiteto šio amžiaus pradžioje išleistų leidinių mokslo raidos ir ypač jo asmenybių kultūrinės raiškos visuomenėje tematika pažymėtina Juozo Leonavičiaus monografija apie žymaus teisininko, sociologo, visuomenės veikėjo, profesoriaus Petro Leono veiklą. Esminis dėmesys knygoje skirtas profesoriaus indėliui į Teisių fakulteto ir universitetinių studijų organizavimą, be to, informatyviai pristatoma jo publicistinė raiška žurnaluose *Varpas*, *Logos*, *Kultūra*.

⁴¹ PŠIBILSKIS, Vygintas Bronius. *Kazys Pakštas: tarp vizijų ir realybės*. Vilnius, 2003. 409 p.

⁴² Ten pat, p. 102.

⁴³ MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius, 2006. 317 p.

⁴⁴ JANKAUSKIENĖ, Jovita. Mykolas Römeris – Vytauto Didžiojo universiteto rektorius. *Darbai ir dienos*, 2010, Nr. 53, p. 183.

⁴⁵ Ten pat, p. 187.

Nurodoma, kad pastarajame žurnale P. Leonas paskelbė net 23 straipsnius istorinės atminties įprasminimo, Lietuvos kultūros plėtojimo ir kitais aktualiais to meto visuomenei klausimais. 1933–1938 m. profesorius buvo *Kultūros* žurnalo, kuriame aktyviai bendradarbiavo dalis Kauno mokslininkų, vyriausiasis redaktorius ir nuosekliai formavo leidinio kryptingumą, daug dėmesio skirdamas naujiems kultūros reiškiniams. Remdamasis šaltinių visuma, monografijos autorius pagrįstai konstatavo, kad minėtas žurnalas atstovavo laisvos humanitarinės minties srovei, skleidė mokslinį pasaulėvaizdį ir buvo svarbus Lietuvos kultūriniam gyvenimui⁴⁶. Biografinėje knygoje taip pat išspausdinti kai kurie atrinkti tarpukario spaudoje viešinti P. Leono straipsniai kultūros plėtojimo, inteligentijos viešosios raiškos ir kitais klausimais, kurie yra naudingi kultūrinio visuomenės ugdymo siekiams suvokti.

Svarbus buvo tarpukario laikinosios sostinės mokslininkų humanitarų indėlis į nepriklausomos Lietuvos kultūros plėtrą, istoriografijoje jis dar nėra pakankamai išsamiai išnagrinėtas, tačiau naujose monografijose jau tirtas ir įvertintas dalies iškilų asmenybių kultūrinės raiškos vaidmuo.

Mokslininko ir itin aktyvaus kultūrininko Mykolo Biržiškos visuomeninė veikla visapusiškai atskleista Vyginto Broniaus Pšibilskio knygoje, ji parengta remiantis rankraštinio ir publicistinio palikimo analize⁴⁷. Monografijoje pateikti duomenys byloja apie reikšmingą profesoriaus M. Biržiškos dalyvavimą Lietuvos visuomenės ir kultūros organizacijose, tarptautinių kultūrinių ryšių plėtroje. Taip pat svarbus dėmesys skirtas jo idėjinėms nuostatoms, pažymima, kad jis buvo suklaidintas sovietinės propagandos, todėl siekė plėtoti kultūrinius ryšius su Sovietų Sąjunga ir propagavo sovietinės kultūros gyvenimą. „Pakliuvę į stalininės propagandos pinkles, – rašo knygos autorius, – Sovietų Sąjungos kultūros ir kitais laimėjimais žavėjosi ne tik Lietuvos, bet ir Vakarų intelektualai“⁴⁸. Iš dalies tai paaiškinama sustiprėjusiu nacistinės Vokietijos agresyvumu.

Mokslo ir kultūros sąveikos bei jos formuojamo kultūrinio tapatumo istorijai suvokti naudinga itin informatyvi Vlodo Žuko knyga, skirta vienam iš aktyviausių tarpukario Lietuvos sostinės akademinės inteligentijos visuomenininkų – Vaclovui Biržiškai⁴⁹. Knygoje remiantis rankraštiniais ir skelbtais duomenimis atskleidžiamas šio profesoriaus dalyvavimas Lietuvos kultūros sąjungos ir kitų organizacijų veikloje, dėmesys kultūros paminklų apsaugai, knygų leidybai, bibliotekų būklei ir kt. Mokslo istoriografijai svarbūs knygoje analizuojami mokslinės ir mokslo populiarinimo literatūros leidybos organizavimo klausimai, kurie buvo V. Biržiškos raiškos akiratyje.

Minėtoje monografijoje išsamiai aprašomas *Lietuviškosios enciklopedijos* leidybos organizavimas, atskleidžiama skirtingų idėjinų nuostatų, t. y. katalikiškosios ir liberaliosios, mokslininkų konsolidacija bendram projektui įgyvendinti, asmeninis V. Biržiškos

⁴⁶ LEONAVIČIUS, Juozas. *Petras Leonas – Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002, p. 437.

⁴⁷ PŠIBILSKIS, Vygintas Bronius. *Mykolas Biržiška*. Vilnius, 2009. 522 p.

⁴⁸ Ten pat, p. 265.

⁴⁹ ŽUKAS, Vladas. *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška*. Vilnius, 2012. 582 p.

indėlis į šią visos tautos kultūriniam ugdymui reikšmingą leidybinę veiklą. Pažymėtina, kad V. Biržiškai skirtoje monografijoje aptarti leidybinio darbo sunkumai, mokslinės inteligentijos komunikacijos ypatybės, pateikti argumentuoti kultūrinės raiškos pasiekimų ir nesėkmių vertinimai.

Aldonos Vasiliauskienės knygoje, skirtoje Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto profesoriaus Prano Dovydaičio gyvenimui ir veiklai aptarti, yra nurodyti sociokultūriniai požiūriai svarbūs faktai ir vertinimai apie jo siekius integruoti krikščioniškosios pasaulėžiūros nuostatas įvairių kultūros sričių raiškoje⁵⁰. Tai pirmiausia argumentuotai siejama su publicistine veikla, pavyzdžiui, pažymima, kad P. Dovydaitis bendradarbiavo su studentų Ateitininkų organizacija ir spauda, o pats skirtingu laiku redagavo apie 40 žurnalų ir laikraščių. P. Dovydaitis, pasak autorės, labai prisidėjo prie katalikiškos spaudos organizavimo ir plėtojimo, darė įtaką visuomenės ugdymui, tačiau ši jo publicistinė veikla knygoje nėra išsamiau nagrinėjama.

Tai iš dalies kompensuoja knygoje paskelbti informatyvūs priedai: P. Dovydaičio gyvenimą ir idėines pozicijas atspindintys jo parašyti, spaudoje publikuoti tekstai, atsiminimai apie profesorį, jo korespondencija ir kt. Pažymėtinas leidinyje viešinamas Algirdo Gaižučio pranešimo tekstas apie pozityvų religijos ir mokslo sąveikos vertinimą P. Dovydaičio publicistikoje, kuris buvo skaitytas konferencijoje, skirtoje 110 jo gimimo metinėms paminėti⁵¹.

Žymaus Lietuvos kalbininko Juozo Balčikonio veikla ir jos reikšmė nagrinėjama Aldono Pupkio monografijoje *Juozas Balčikonis ir jo didysis „Lietuvių kalbos žodynas“*⁵². J. Balčikonio ryšiai su Kauno universitete aplinka yra tiek paminėti, kiek tai siejasi su esminiu knygos tematinio aspektu – didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* rengimu. Leidinyje akcentuojama pamatinė žodyno reikšmė lietuvių kultūrai, aptariamai istoriniai ir teoriniai žodyno rengimo klausimai.

Paminėtina tai, kad Aldonas Pupkis ir Jonas Palionis nepriklausomos Lietuvos kalbininkų spaudoje paskelbė apžvalginių istorinių straipsnių, kuriuose tyrė universiteto mokslininkų dalyvavimą tarpukario Kaune įsteigtos Lietuvių kalbos draugijos veikloje, lietuvių kalbos norminimo projektus ir pradėtus darbus⁵³. Autoriai akcentavo Prano Skardžiaus pastangas ir indėlį į bendrinės lietuvių kalbos vartojimo kultūros visuomenėje plėtrą, atskleidė universiteto inteligentijos indėlį.

Universitetinės Kauno bendruomenės elito kūrybinė meninė raiška taip pat sulaukia praeities intelektualų kūrybos paveldo tyrėjų, pirmiausia meno istorikų, dėmesio. Skirmanto Valiulio ir Stanislovo Žvirgždo knygoje *Fotografijos slėpiniai* pabrėžiamas hidrologo Stepono Kolupailos indėlis į fotografijos istoriją: jis spaudoje pradėjo publikuoti

⁵⁰ VASILIAUSKIENĖ, Aldona. *Akmenuotas patrioto kelias*. Vilnius, 2001. 521 p.

⁵¹ Ten pat, p. 327–330.

⁵² PUPKIS, Aldonas. *Juozas Balčikonis ir jo didysis „Lietuvių kalbos žodynas“*. Vilnius, 2013. 479 p.

⁵³ PUPKIS, Aldonas. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius. *Gimtoji kalba*, 1995, Nr. 2–3; PALIONIS, Jonas. Pranas Skardžius ir lietuvių kalbos kultūra. *Gimtoji kalba*, 1990, Nr. 8–9 ir kt.

spalvotas fotografijas, taip pat telkė fotografų bendruomenę, tačiau autoriai pripažįsta, kad jo palikimas dar nėra tinkamai įvertintas⁵⁴. Nurodoma, kad 1932 m. buvo įregistruota Lietuvos fotomėgėjų sąjunga, kurios pirmininku buvo išrinktas S. Kolupaila, o 1933 m. pabaigoje Kaune buvo organizuota pirmoji fotomėgėjų paroda, kurioje dalyvavo 44 fotomėgėjai. Taip pat nurodoma, kad 1937 m. vasario mėn. vykusioje fotomėgėjų parodoje ypatingas pagyrimas už etnografines fotografijas buvo pareikštas profesoriui Ignui Končiui⁵⁵. Fotografija tapo svaria lietuvių visuomenės ir Kauno inteligentijos kultūrinio tapatumo simbolizavimo ir sklaidos priemone, ji vis daugiau buvo siejama su vieša publicistine raiška, tad jos interpretacija galėtų būti sietina su platesniu socialinių idėjų raiškos istorijos tyrimų kontekstu.

Apibendrinant skelbtų darbų visumą, pažymėtina tai, kad didelę biografinio pobūdžio darbų dalį parengė Vilniaus universiteto, Kauno technologijos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkai, kurie savo institucijų raidą siejo su tarpukario Kauno universitetine bendruomene, tai išsamiau ar mažiau atskleidžia šios bendruomenės elito sociokultūrinę raišką. Tačiau proginiuose ar apžvalginuose universitetų leidiniuose ši informacija iš esmės visai nepateikiama arba aptariama itin fragmentiškai.

Pavyzdžiui, tiek ankstesnių, tiek naujesnio leidimo reprezentatyvioje knygoje *Alma Mater Vilnensis. Vilniaus universiteto istorijos bruožai* viešojo tarpukario Kauno akademinės inteligentijos veikla yra visai nepaminėta, tad nepriklausomos Lietuvos universiteto paskirtis atskleidžiama itin specializuotai ar net imanentiškai – aprašoma tik universiteto struktūros, personalo, studijų ir mokslo organizavimas ir kaita⁵⁶. Leidinyje *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto*, be studijų ir mokslo istorijos, iš dalies akcentuojama tai, kad Vytauto Didžiojo universitetas tarpukario metais tapo intelektualinio ir kultūrinio gyvenimo centru, tačiau visame leidinio tekste apsiribojama studentų organizacijų visuomeninės ir kultūrinės raiškos apžvalga⁵⁷.

Išvados

Šių dienų mokslininkai, remdamiesi istorinės patirties analize, pabrėžia, kad kultūrinė raiška skatina ugdyti tautinę savimone, kad tautiškumas iškyla kaip reikšminga, žmogaus gyvenimą įprasminanti vertybė. Pastarųjų metų mokslinėje literatūroje pirmiausia pabrėžiamas spartus tarpukario laikinosios sostinės – Kauno – modernėjimas, sostinės tapatumo formavimas ir lietuviškosios kultūros raiškos plėtra.

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpio sostinės pasiekimų vertinimas lietuvių kultūrinio tapatumo stiprinimo požiūriu pirmiausia siejamas su profesūros išugdyta

⁵⁴ VALIULIS, Skirmantas; ŽVIRGŽDAS, Stanislovas. *Fotografijos slėpiniai*. Vilnius, 2002, p. 86.

⁵⁵ Ten pat, p. 87.

⁵⁶ *Alma Mater Vilnensis. Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. Vilnius: VUL, 2012, p. 706–743.

⁵⁷ *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto*. Kaunas: Technologija, 1997, p. 75–92.

išsilavinusia karta ir jos tautine savimone, sukurtos akademinės veiklos pagrindais, sunorminta ir puoselėjama literatūrinė kalba, terminija ir kt.

Istorinėje literatūroje tyrėjai išvelgia svarią universiteto bendruomenės įtaką Kauno gyvenimo kasdienybei: formavo kultūrinę „mikroaplinką“, kuri traukė ir žavėjo miesto gyventojus, skatino atsirasti neformalias intelektualų bendravimo vietas, organizuoti viešus renginius ir kitas akcijas. Taip pat akcentuojama, kad profesūra siekė lavinti ne tik studentus, bet ir platesnę visuomenę, todėl universitete buvo skaitomos viešos paskaitos, viešinama universiteto bibliotekoje kaupiama literatūra. Profesūra ir studentai skatino diskutuoti visuomenės tobulinimo klausimais, kritikuoti negatyvius reiškinius, rūpinosi miesto prestižu, t. y. Kauno istorine architektūra, techniniu ir kitu istoriniu paveldu, istorinės atminties įprasminimu, poilsio objektų steigimu.

Šių dienų istorikai nagrinėja Kauno akademinės lietuvių inteligentijos idėines nuostatas ir raiškos kryptingumą, kurie atspindėjo profesūros siekius stiprinti lietuvybę ir tautinę kultūrą valstybėje, visuomenės narių savimonės perspektyvas siejo su jos plėtra. Lietuvių kultūrinio tapatumo formavimo idėinį pagrindą dalis profesūros siejo su katalikiškumu, kai kurie – ir su senosios pagoniškosios kultūros ištakomis.

Kauno akademinės inteligentijos įtaka laikinosios sostinės ir visos to meto Lietuvos visuomenės dvasinei kultūrai, kaip konstatuojama mokslo istorikų literatūroje, sietina su tiesioginiu dalyvavimu skirtingose kultūros ir mokslo organizacijose, taip pat su tuo, kad akademinis elitas buvo tarp svarbiausių *Lietuviškosios enciklopedijos* redaktorių, populiarių knygų sudarytojai, darbų vertintojai, premijų steigėjai ir skyrėjai.

Kauno profesūros dalyvavimas nepriklausomos Lietuvos kultūros gyvenime iš dalies nagrinėtas pastarųjų metų dailės, taip pat literatūros istorijos tyrėjų monografijose ir studijose, kurios išplečia istoriografijos žinias ir vertinimus apie Kauno ir Lietuvos nacionalinio kultūrinio tapatumo formavimą per valstybės nepriklausomybės metus. Tyrimai atskleidžia universiteto mokslininkų rūpestį kultūros institucijų veiklos finansavimo, kultūros paveldosaugos reikalais.

Tyrimai liudija universiteto svarbą plėtojant literatūros studijas ir mokslą Humanitarinių mokslų fakultete, kuris tapo įtakingu akademinio literatūrinio gyvenimo centru – čia buvo kuriami lietuvių literatūros mokslo pagrindai, akademinė literatūros kritika ir kt. Faktografinė prasme išskirtina tai, kad universiteto mokslininkai pradėjo leisti pirmuosius periodinius mokslo leidinius, skirtus kultūros istorijai, filologijai ir literatūros tyrinėjimams, juose bendradarbiavo Vincas Mykolaitis-Putinas, Vaclovas Biržiška, Vincas Krėvė-Mickevičius, Juozas Eretas, Balys Sruoga ir kiti.

Duomenys, skelbti istoriografijoje, byloja, kad ketvirtojo dešimtmečio viduryje Vytauto Didžiojo universitete buvo juntamas ryškus pakilimas, kurį lėmė nauja Lietuvoje užaugusi ir užsienyje pasitobulinusi dėstytojų ir mokslininkų karta, – jie plėtojo mokslinę ir populiarią literatūrinę spaudą, skatino formalios ir neformalios kultūrinės raiškos visuomenėje aktyvėjimą.

Nuo 1990 m. Lietuvos mokslinėje spaudoje pradėta skelbti istorijos duomenis apie tuos žymius Pirmosios Lietuvos Respublikos mokslininkus, jų mokslinį ir visuomeninės raiškos palikimą, kurie sovietmečiu buvo mažai viešinti arba apskritai nutylėti. Monografijose ir studijose specialiai nagrinėta Igno Končiaus, Antano Žvirono, Vinco Čepinskio, Prano Jodelės, Kazio Pakšto, Mykolo Romerio, Petro Leono, Mykolo ir Vlado Biržiškų, Prano Dovydaičio ir kitų tarpukario Kauno akademinės bendruomenės elito atstovų mokslinė, pedagoginė ir visuomeninė veikla. Darbuose pateikti duomenys ir vertinimai byloja apie svarų jų indėlį formuojant Kauno ir nepriklausomos Lietuvos kultūrinį tapatumą, tačiau sintetiniuose ar apžvalginiuose šių dienų universitetų istorijos leidiniuose mažai akcentuojama mokslininkų viešosios raiškos reikšmė.

Kritiniu požiūriu paminėtina tai, kad istoriografijoje vis dar itin fragmentiškai atskleista ir įvertinta Kauno profesūros ir studentijos sąveikos kultūrinėje raiškoje problematika – tai kelia studentijos kultūrinės savimonės ir ja paremtos kultūrinės raiškos interpretavimo problemas. Iš dalies tik bendrais bruožais aptariama pedagoginė profesūros įtaka ar personalijų poveikiai studentams arba labiau specializuotai nagrinėjami kai kurių idėjinių nuostatų atspindžiai, studentų organizacijų veikla.

Šaltiniai ir literatūra

1. ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus. Istoriografinės problemos. Iš: *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU, 2002, p. 39–52.
2. *Alma Mater Vilnensis. Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. Vilnius: VUL, 2012.
3. ANDRIJAUSKAS, Antanas. Istorinės atminties virsmas ir medijos: vertybių hierarchijos konfliktas. Iš: *Nacionalinis tapatumas medijų kultūroje*. Vilnius: LKTI, 2011, p. 202–203.
4. *Antanas Žvironas. Straipsniai, laiškai, atsiminimai*. Sudarė E. Makariūnienė. Vilnius, 1999.
5. BALTRUŠIS, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008.
6. DZIGAITĖ, Lina. *Ignas Končius ir jo „Žemaičių šnektos“*. Vilnius, 1992.
7. ERETAS, Juozas. *Kazys Pakštas: tautinio šauklio odisėja*. Vilnius, 2002.
8. GINEVIČIUS, Romualdas; NAKAS, Algimantas. Žurnalo „Mokslo ir technikos raida“ leidybos poreikio ir galimybių analizė. *Mokslo ir technikos raida*, 2009, Nr. 1, p. 5–27.
9. *Historia et Sapientia*. Sudarė J. A. Krikštopaitis, R. Juzefovičius. Vilnius, 2011.
10. *Ignas Končius*. Sudarė E. Makariūnienė. Vilnius, 1990.
11. ILGŪNAS, Gediminas. *Steponas Kairys*. Vilnius: Vaga, 2002.
12. JANKAUSKAITĖ, Jovita. Maišto kultūra Kauno literatų bohemiškosios savimonės kontekste 1919–1940. *Istorija*, 2013, Nr. 2, p. 59–71.
13. JANKAUSKIENĖ, Jovita. Mykolas Römeris – Vytauto Didžiojo universiteto rektorius. *Darbai ir dienos*, 2010, Nr. 53, p. 183–206.
14. JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje 1918–1940*. Kaunas, 2002.

15. *Jurgis Elisonas*. Sudarė A. Jakimavičius. Vilnius, 1997.
16. KASTANAUSKAITĖ, Laima. *Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940)*. Vilnius: Vaga, 2008.
17. KLIMKA, Libertas; KRIKŠTOPAITIS, Juozas Algimantas. *Istorijos vėjų pagairėje: Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai*. Vilnius: Didakta, 2015.
18. KRIKŠTOPAITIS, Juozas Algimantas. *Išmintis, atsiverianti pažinimo kelyje*. Vilnius: Mintis, 2013.
19. KUZMICKAS, Bronislavas. *Vertybės kultūrų kontekstuose*. Vilnius: MRU, 2013.
20. LEONAVIČIUS, Juozas. *Petras Leonas – Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002.
21. MAČIONIS, Zenonas; ČEPINSKIS, Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius, 1992.
22. MAČIULIS, Dangiras. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 m.* Vilnius: LII, 2005.
23. MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius, 2006.
24. MANČINSKAS, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: LPA, 1996.
25. *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto*. Kaunas: Technologija, 1997.
26. PALIONIS, Jonas. Pranas Skardžius ir lietuvių kalbos kultūra. *Gimtoji kalba*, 1990, Nr. 8–9.
27. PIVORAS, Saulius. VDU profesoriai ir studentai intelektualinio ir kultūrinio gyvenimo centre. Iš: *Vytauto didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU, 2002, p. 111–124.
28. *Profesorius Pranas Jodelė*. Sudarė J. Jodelė. Vilnius, 1996.
29. PŠIBILSKIS, Vygintas Bronius. *Kazys Pakštas: tarp vizijų ir realybės*. Vilnius, 2003.
30. PŠIBILSKIS, Vygintas Bronius. *Mykolas Biržiška*. Vilnius, 2009.
31. PUPKIS, Aldonas. *Juozas Balčikonis ir jo didysis „Lietuvių kalbos žodynas“*. Vilnius, 2013.
32. PUPKIS, Aldonas. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius. *Gimtoji kalba*, 1995, Nr. 2–3.
33. RUBAVIČIUS, Vytautas. Nacionalinis tapatumas: išlaikymas, savikūra ir tapatumo politika. Iš: *Nacionalinio tapatumo tęstinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis*. Vilnius: LFMI, 2008, p. 115.
34. RUBAVIČIUS, Vytautas. *Vėluojanti savastis*. Vilnius, 2014.
35. *Sostinė kaip tapatumo simbolis. Vilnius ir Kaunas tarpukario kultūroje*. Vilnius, 2014.
36. STRAŽNICKAS, Juozas. *Žygis. Steponas Kairys – inžinierius, mokslininkas, kūrėjas*. Kaunas: Technologija, 1999.
37. SVERDIOLAS, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012.
38. TAMOŠAITIS, Mindaugas. *Didysis apakimas*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2010.
39. VALIULIS, Skirmantas; ŽVIRGŽDAS, Stanislovas. *Fotografijos slėpiniai*. Vilnius, 2002.
40. VASILIAUSKIENĖ, Aldona. *Akmenuotas patrioto kelias*. Vilnius, 2001.
41. VĖLIUS, Norbertas. Gražinkime mokslui humanistinę paskirtį. *Mokslas ir gyvenimas*, 1990, Nr. 3, p. 2–3.
42. VILIŪNAS, Giedrius. *Literatūrinis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Alma Littera, 1998.
43. VOVERIENĖ, Ona. *Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai*. Vilnius: Mokslo aidai, 2009.
44. ŽUKAS, Vladas. *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška*. Vilnius, 2012.

Kaunas Academic Intelligentsia in 1922–1940: Assessments of Cultural Identity Expression in the New Historiography

Romualdas Juzefovičius

Lithuanian Culture Research Institute, Saltoniškių St. 58, Vilnius, Lithuania,
e-mail: romju@inbox.lt

Summary

After Lithuania regained its independence, academic journals presented a number of historical facts and assessments of the cultural activities of the inter-war Kaunas university intelligentsia. Analysis of this information makes it possible to identify the attributes of scientific personalities and their input in the expression of cultural identity in their affected communities. This article aims to systematize the knowledge of historiography and disclose essential features of assessment of cultural expression of Kaunas university intellectuals in the society.

The analysis of historiography data and estimates show that since 1990 Lithuanian scientific journals started to publish historical data on those famous scientists of the First Republic of Lithuania, assessment of their scientific and public expression, who in Soviet times got little publicity or generally remained not public.

Assessment of achievements of the provisional capital in the period of the First Republic of Lithuania in terms of strengthening the Lithuanian cultural identity is primarily associated with the generation educated by professorship and its national selfconsciousness, developed fundamentals of academic performance, formalized and fostered literary language, terminology, etc.

Historical literature researchers see a substantial impact of the university community also to Kaunas everyday life: molding the cultural “micro environment”, which attracted and fascinated the city residents, encouraged the formation of informal communication venues of intellectuals, public events and other actions. It is also emphasized that professors sought to not only educate students, but also the wider public, therefore, the university was delivering public lectures, and publicizing literature from the university library. Professors and students encouraged public debate on development issues, criticism of negative phenomena, and were concerned about the city’s prestige.

Iteikta / Received 2015-11-05
Priimta / Accepted 2016-09-25